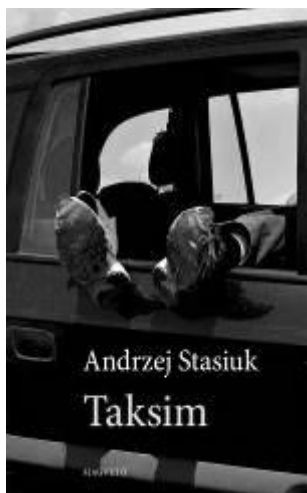

Kelet-Európa, a gigantikus turkáló

ANDRZEJ STASIUK: TAKSIM

Magvető Kiadó
Budapest, 2011
390 oldal, 3490 Ft

”

Talán nincs még egy olyan író egész Európában, aki ennyire benne lenne, benne állna testével is Kelet-Európában. Sem a „szeretni”, sem az „érteni”, főleg nem a „kritizálni” attitűd nem fedi az író viszonyát e térséghez. „Sokszor leellenőriztem: osztrák területen teljességgel halott a képzeletem” – mondja az író egy interjúban. Ez a világ, Stasiuk világa eddig valahol az albán vagy az osztrák határnál ért véget. *Útban Babadagba* című könyve a román határ déli csücskéig vitt el, mint végponthoz, most azonban még tovább utazunk, *Taksim* című könyve éppen a Taksim téren áll meg.

Stasiuknak Kelet-Európa-hoz való viszonya és földrajzi-szellemi tudása ugyanúgy egyedülálló, mint ennek a térnek a fizikai, testi megtapasztalása. A lengyel író, aki egyébként maga sem fővárosban él, még csak nem is városban, hanem az Alacsony-Beszkidékben, élete jelentős részét tölti-töltötte utazással. Ezért nem is írók, inkább fotográfusok Andrzej Stasiuk szellemi kortársai: Korniss Péter, vagy a cseh Jindřich Štreit, akiknek fizikai jelenlétét, a szem, az objektív ottlétét nem vonhatjuk kétségbe. Ezek a fotográfusszemek bizonyítják azt, amit az irodalom talán nem mutat meg: hogy Kelet-Európa nyelvi és időbeli határai sokkal képlékenyebbek, mint amilyen falakat von az irodalom és a köztudat, rendszerváltás előtt és utáni korszakokra, a földrajzi Magyarország, Ukrajna, Románia stb. határai mentén osztva fel e világot. Egy Korniss- vagy Štreit-képre tekintve sokszor nem tudjuk megállapítani: e térség mely országában, és az elmúlt három-négy évtizedben mikor készülhetett. Rendszerváltás előtt? Vagy inkább után? Annyit azonban biztosan látni: ez itt a mi térfelünk.

A fénykép – és Stasiuk könyvei gyakran ilyen pillanatfelvételek sorozatából, füzéréből áll, mintha egy hiányos, nem összefüggő történetet mesélő filmet látnánk – a pillanatot relatív öröklétté tágtja, amelyben a tér-idő sokkal olvadékonyabb, mint ahogy szavaink képesek leírni. Az író miközben *Taksim* című regényében éppen e félreismerhetetlen közeg sajátosságát szemléli, lebontja a nyelvi, földrajzi határokat.

Valaki megszólal valami kevert szláv nyelven, majd a mondatot románul fejezi be. Nem tudjuk, mely országban járunk éppen, azt sem, hogy ő, a beszélő, honnan jön, mi az anyanyelve. Olykor pedig elidőzünk a Szovjetunió vagy a román diktatúra korában, amikor a *biznisz* ugyanúgy ment, csak éppen más volt az áru, az ára és a pénz. Nincs előtte és utána, nincs itt és ott. Különösképpen segít ebben a földrajzi *nem-tájékozódásban* a kiváló magyar fordítás, amely ismét Körner Gábor munkája, ahogy más Stasiuk-regényeké is: a magyar helynevek messze túlnyúlnak a mai Magyarország határain.

Andrzej Stasiuk regényei műfajilag menthetetlenül utazási regények, annak ellenére, hogy se nem valódi utazások, sem igazán regényszerű regények. Stasiuk kelet-európai csavargásai, kalandozásai nem mutatnak (vissza) arra a műfajra, amelyből első látásra vették: a pikareszkre. Hősünk nem kalandvággyból, még csak nem is kényszerből van úton – *elindulás*, mint olyan nincs is, ahogy megérkezés sem –, egyszerűen ez a létmódja, választás és kezdőpont nélkül. Még csak megértés sem hajtja, kutatás, mint Krasznahorkai Lászlót. Nincsenek vágyott kalandok sem, vagy elérhető célok. Az egyetlen cél, ami beteljesülhet: *eladni a cuccot*. Egy nehezen induló Fiat Ducato viszi a regényben szinte mindvégig láthatatlan hősöket kiismerhetetlen irányuk felé. Leginkább délre igyekeznek, „megint délre”, mint egy visszatérő motívum, de legfőképp egyik településről a másikra, ahol az áruval *seftelnek*.

Kelet-Európa egy gigantikus turkáló, egy használtcucc raktár, egy kínai áruház a sok fényes, de szinte egyszer használatos holmival. Nem véletlen, hogy hőseink arról álmodnak, hogy központi használtcucc-elosztót létesítsenek újpesti központtal, a nyugati lom pedig majd a Dunán úszik le a tengerig.

Seft és *biznisz* az életük, ez a két idegen – nyugati – szó mutatja, ahogy a Nyugat levett termékeit, turkált ruháit, kínai utánezatait hordják-hordjuk csillogásra, divatra éhes kis- és külvárosiak, falusiak, nagykalapos cigányok. Mert a stasiuki tapasztalat szerint Kelet-Európa mindenre vevő, amit Nyugat levett, kidob, elad kilóra, feleslegesnek nyilvánít. Mintha a világ egy olyan térfelén mozognánk, ami önmaga semmit nem termel, csupán használt cuccok újrafelhasználója, piaca. *Biznisz* – nem tudunk oly kelet-európai nyelvet, ami valahogy ne vette volna kölcsön és torzította maga képére e szót, e talmi fényű és reményű fogalmat. A *biznisz* azonban nem kereskedés, hanem valami meghatározhatatlanul zűrös, zavaros, félig-meddig törvényen kívüli és főleg abszolút átmeneti sikereket jelentő megélhetési tevékenység minden e térségbeli nyelven.

Autók, autógumik, ruhák, cipők, biciklik, konyhai felszerelések, bútorok, szerszámok, babakocsik, varrógépek, minden romja és roncsa – a Nyugat egész tárgyi világa ott zsúfolódik be Stasiuk örökmozgó alakjainak *bizniszében*, s hol ez, hol az ad reményre okot. Lomisok, így hívja a magyar köznyelv őket (a regény e szót nem használja), minden falunak-városnak megvannak a maga lomistái, akik ugyanolyan kisbuszokkal járvák a Nyugat falvait, városait, hozzák az ingyen, legfeljebb kilóra eladott lomit. Már nem használt cucc ez, nem ócskás viszi, egyszerűen csak lom ez. Hőseink azonban a legolcsóbb kínai holmival kereskednek, ami még a levett nyugatinál is olcsóbb, azt másolja, annak a klónja. Nem sok sikerrel egyébként.

Stasiuk regényének egyes szám első személyű beszélője „arcából” semmit sem látunk, ahogy e világra adott válaszaiból sem. Nem reflektálja, csak tapasztalja a világot – élénk adja a maga gyakran gyötrelmes, mocskos fizikai valóságában, szinte még érzeteket sem társít hozzá. Éles szem ez, amely észrevesz, rögzít, tudomásul vesz. Ahogy útítársát is meglehetősen kontúrok nélkül érzékeljük, az örök Władeket – szinte csak nehézkes testét látjuk, ahogy

beül a Ducatóba és a kesztyűtartóba lévő üvegért nyúl. Ketten vannak, mint minden pikareszk történetben, Don Quijote és Sancho Panza, Csicsikov és szolgája a *Holt lelkek*ben, hogy egy másik utazásregényt említsünk. Ők a gagyikirályok, aki elhozzák nekünk a rongyos boldogságot. Történetekbe bonyolódnak és botlanak, melybe az üzlet, a mindig nagy reménnyel kecsegetető üzlet befúzi őket.

És Stasiuknak van egy harmadik hőse, egy igazán szimbolikus teremtménye, aki talán szintén nem volt még regényhős: a fekete disznó, a mangalica. Az író ebben a lényben megint csak köztes volta nyugtázza le: félig háziállat, félig vadállat – annak is nézik furcsa fekete teste miatt. A disznó brutális gyilkosságot követ el ebben a könyvben: a feldühödött malac emberi torkot szaggat szét. A mangalica ebben a kelet-európai félvad-félcivilizált mivoltában válik a könyv szimbolikus alakjává. Ahogy Stasiukot valamennyi könyvében, de elsősorban az *Útban Babadagba* címűben mindig az nyugtázza le, hogy itt ember és állat meg valami furcsa, testi együttletben él. Itt még – bár egyre fogyóban – vannak szabadon lovak, malacok, kutyák.

Ha kilépne e térből a harmadik világokba, Ázsiába, Afrikába, talán ugyanezt látná. De nem lép ki, ez az ő hatalmas és szűk földrajzi tere. Könyve szimbolikusan a török főváros terén, a Taksim téren ér véget egy körkörös autózással, kettős jelentést hordozva. Hőseink megérkeztek e világ kimondatlan szívveréséhez, kelet-európaiságunk fővárosához, ami nem Bécs vagy Budapest, hanem Isztambul. A körköröség pedig e tér-idő alapképlete: Pozsonytól Kolozsvárig, Ágostházától Zboróig egyetlen tér van, határok nélkül. Amely határnélküliségeken persze embercsempészet folyik, harmadik világokbeli, arctalan, elgyötört emberek utaznak mindenféle kocsibelsőben, mert ez a *biznisz* része.

Regénye végtelen, sokszoros tükröződése valami nagyon ismerős valóságnak, ami éppen megíratlan, irodalmilag szűz voltában igazi nagyszerű irodalom. „Valószínűleg irodalom és valóság között sem tudok igazán különbséget tenni” – mondja Stasiuk az idézett interjúban. Stílusa most nem olyan ércskeménységű, mint az *Útban Babadagba*, kevésbé költői, hiszen az a könyv közelebb állt az esszéhez; mostani regénye szárazabb, kietlenebb lett. Az irodalom talán ismeri a városi, nagyvárosi térséget és ismeri a falut is, de ezek a semmi-helyek, köztes helyek, jelentéktelen terek, külvárosok, észrevehetetlen lakóival, melyeket Stasiuk megír és ezáltal megénekel, beemel abba a törmelékeny öröklétbe, ahol minden pusztuló tárgynak, a lominak is helye van – ez témájában is egyedülálló. Stasiuk nyolcadik magyar könyve ez, s a *Taksim* a legnagyobb, a *Dukla*, a *Galíciai történetek* és az *Útban Babadagba* sorába íródik. Ismeretlen ismerősünk, hazánk, hazáink fizikai valóságából még többet, még mélyebben látunk és értünk, még kétségbeejtőbb és reménytelenebb közös pusztulásunk. Mert a *Taksim* a mi hazánk is.

Tompa Andrea